

DOCUMENTARIST

22/27 06 2010

DOC
UMENT
ARIST
istanbul
belgesel
günleri

Sinema Dersi / Master Class: EYAL SIVAN

Tütün Deposu / 26.06.2010, Cumartesi-Saturnday / 11:00-14:00

BELGESEL SINEMA, TARİHSEL (RE)VİZYON VE İSRAİL-FİLİSTİN BAĞLAMINDA DİRENİŞ

Haifa'da doğan Eyal Sivan, bir süre fotoğrafçılık yaptı. 1985'e Paris'e yerleşerek belgesele yöneldi. İlk filmi "Aqabat-Jaber, Geçerken'de (1987) mülteci kampındaki Filistinlilerin gündelik yaşamını anlattı. Pek çok ödül alan bu filmin ardından yaptığı "Izkor: Belleğin Köleleri" de büyük ses getirdi. 2004'te Filistinli meslektaşı Michel Khleifi ile birlikte "**Rota 18: Filistin-İsrail'de Bir Yolculuktan Fragmanlar**" adlı belgeseli gerçekleştirdi. Tarihsel bellek, resmi tarih ve belgesel sinema üzerine derinlemesine çalışan Sivan'ın hemen her filmi büyük tartışma yarattı. Yapıtları *Berlinalde*, Toronto, IDFA, *Cinéma du Réel*, *Sunny Side*, *SFIFF*, *San Sebastian*, *Leipzig* gibi saygın festivallerde gösterilen ve en son "Yafa, Partakalın Otomatığı" filmini gerçekleştiren yönetmen, geçen yıl Uluslararası Amsterdam Belgesel Festivali'nin (IDFA) onur konuşu oldu.

"25 yıllık belgesel deneyimim boyunca, belgesel sinemayı tarihsel (re)vizyon ve egemen söyleme karşı kolektif hafızayı sorgulayan bir araç olarak ele almaya gayret ettim. Bu sinema dersinde, çeşitli çalışmalarımın örnekler üzerinden, belgesel pratiği ile tarihsel (re)vizyon arasındaki ilişkiye yoğunlaşmaya çalışacağım. Bu bağlamda, kimi kilit konulara eğileceğim: Belgesel zamanı, suçlular ve kurbanlar, arşivler, montaj ve manipülasyon, belleğin araçsallaştırılması ve itaatsizlik gibi. Sinemacılık serüvenim boyunca, doğduğum ve eğitim gördüğüm ülke olan İsrail'e özel bir ilgiyle yaklaştım. Filmlerimin çoğu İsrail toplumunu ve Siyonist söylemi inceler. İsrail'in Gazze'ye Özgürlük Filosu'na yaptığı saldırının ve İsrail ordusunun işlediği suçun çok öncesinde tasarlanan bu sinema dersinde, belgesel sinemacılık ile onun güncellelik ilişkisine değinmek; belgesel pratiğinin, askeri, teokratik ve İsrail hükümeti ile dünya genelindeki müttefiklerinin yürüttüğü propagandada savaşına karşı görüntü üretim yöntemlerinde izlenmesi gereken incelikli yollara eğilmek istiyorum." - Eyal Sivan

DOCUMENTARY FILMMAKING, HISTORY (RE)VISION, AND RESISTANCE IN THE FRAME OF THE ISRAELI-PALESTINIAN CONFLICT

Eyal Sivan, filmmaker, producer and essayist, was born in Haifa Israel in 1964. After working as a professional photographer in Tel-Aviv, he left Israel and settled in Paris in 1985. He directed a dozen of feature-length political documentaries (including "Aqabat-Jaber, Passing Through", "Izkor: Slaves of Memory", "**Route 18: Fragments of a Journey in Palestine-Israel**", etc.) and produced many others. His cinematographic works were shown in prestigious festivals such as *Berlinalde*, Toronto, IDFA, *Cinéma du Réel*, *Sunny Side*, *SFIFF*, *San Sebastian*, *Leipzig*, as well as in exhibitions worldwide, where they were awarded with various prizes. Sivan was the honorary guest of IDFA in 2009, and has recently completed his last film "Jafa, the Orange's Clockwork".

"In my 25 years of documentary practice I've tried to elaborate on the use of documentary cinema as tool of historical (re)vision, hegemonic discourse, challenging collective memory. In this master class I will try to elaborate on the relations between the documentary practice and the concept of history (re)vision through a series of examples from my different works. I will expose some key issues such as: Documentary time, perpetrators and victims, archives, montage & manipulation, instrumentalisation of memory and disobedience. Throughout my filmmaking experiences, I kept a tied relation to my birth and education country, Israel. Most of my work is dedicated to the research on Israel society and the Zionist narrative. Previewed long before the Israeli attack on the free Gaza flotilla and the crime committed by the Israeli army, in this master class I would like to address on the relation between the documentary filmmaking and its relation to the actuality. On the reflexive role of the documentary practice and the need of elaboration on an image production strategy in the propaganda war launched by the Israeli government and its allies around the world." - Eyal Sivan

BİR DAHA ASLA! BİR DAHA VE BİR DAHA BELLEK SİYASİ ŞİDDETE HİZMET ETTİĞİNDE

M. Eyal Sivan

Profesyonel bir konuşmacı değilim, travma veya bellek alanında uzman da değilim. Bu nedenle bir yönetmen ve bir İsraili olarak deneyimlerimden yola çıkarak son 15 yılda yönettiğim, belleğin siyasi açıdan kullanılması üzerinde duran çalışmalarımı ve son zamanlarda soykırımın görsel betimlemesi olarak çektiğim *Itsembatsemba, Rwanda One Genocide Later* ve *The Specialist* adlı filmlerini açıklamaya çalışacağım.

Yanlış anlamaları önlemek adına öncelikle Fransızların 'un champ sémantique' dedikleri "anlam bilimsel alanı" saptamak istiyorum. 'Bellek' sözcüğünün sözlük anlamı "geçmiş geçmiş olarak algılanamızı başlatan ruhsal işlevler; davranışlarımızı alışkanlık biçiminde sürekli etkileyen izlenimlerin beyinde saklanması"dır. "Bellek" sözcüğü, Batı dünyasında genelde kolektif veya bireysel bellek anlamında kullanılmaktadır. Son yıllarda 2. Dünya Savaşı'nı veya özellikle savaş sırasında yapılan Holocaust'a değin sık kullanılmıştır. "Bellek" disiplinleri arasında belirsiz bir alan haline gelmiştir. Bu konuşma bağlamında 'bellek' terimini 'anı' anlamında kullanacağım. Bir bireyin ve bir ulusun anımsama eylemi anlamında. 'Travma' sözcüğünü ise insanın yaşadığı psikolojik savunma mekanizmalarını kullanarak anlatmaya yol açan olay anlamında kullanacağım. Örnek olarak, travma geçiren bir kişi o olayı unutmaz veya kendini sevmez. Kolektif travma terimini ise kitle bazında öğrenilmiş acı çekme anlamında kullanacağım. Ulusal veya siyasi kurumlar tarafından aktarılan travma, Bellek ya da 'anımsama', 'unutma' sözcüğünün zıt anlamlısı değildir. Zıt anlamlı sözcükler 'silme' ve 'yok etmek' ile "koruma"tır. Anımsama, bellek ile unutmaya arasında etkileşim kurmak demektir ve bu her zaman bilinçli bir seçimdir. Ya da Greta'nın tanımıyla "Bellek sözcüğünü duyduğumda keşime nelerin unutulduğunu sorarım." Bu konuşmamda 'Shoa' ve 'Holocaust' sözcüklerini kullanmayacağım. Her ikisi de dinsel kavramlardır, soykırımın siyasi ve gerçekçi boyutunu vurgulamazlar. Bu metafizik kavramların kökenlerinden daha sonra söz edeceğim.

Konuşmamda *Bir Daha Asla! Bir Daha ve Bir Daha- Bellek Siyasi Şiddete Hizmet Ettiğinde* başlığını verdim. Kendi dört belgesel filmimi üzerinden sanatsal tecrübelerimi anlatacağım. Bu filmlerden "Agabat-Jaber, Passing Through" ve "Agabat-Jaber, Peace with no return?" Filistin'de Jericho (Eriha) şehrine yakın bir Filistin göçmen kampını konu alır. Her iki film de 1948

felaketinin, Siyonist birliklerin 720.000 sivil zorla topkralarından kovmasının Filistinlilerdeki anısını anlatmaktadır. Ayrıca İsrail öğretim sisteminin ulusal kolektif bellek oluşturulmasına nasıl hizmet ettiğini anlatan "*Izkor-Slaves of Memory*" adlı filminden söz edeceğim. Daha sonra, "*Itsembatsemba, Rwanda One Genocide Later*" ve Dr. Rony Bauman ile birlikte yazdığım, en son filmim "*The Specialist*"i anlatacağım. "*The Specialist*", Hannah Arendt'in "*Eichmann in Jerusalem, Report on the Banality of Evil*" adlı kitabından esinlenen bir mahkeme filmi. 1961'de Adolf Eichmann'ın Kudüs'te Nazi savaş suçlusu olarak yargılanması sırasında çekilen ve hiç yayınlanmayan 350 saatlik arşiv filmlerinden derlenen iki saatlik bir film. Bu filmlerden yola çıkarak, İsrail'de doğan ve öğrenim gören, yurt dışında yaşamaya karar veren ve kendini anımsama ile siyasi şiddet arasındaki ilişkiyi belgesel filmlerle açıklamaya adan birisinin yaklaşımını anlatmaya çalışacağım.

Bireysel psikolojik düzeyde travma-anımsama şiddet üçgeni iyi bilinmektedir, başka bir deyişle travma geçirmiş kişiler, şiddet uygulama potansiyeline sahip olabilir. Bu durum tecavüze uğramış çocuklarda ve kadınlarda, hatta toplama kamplarından kurtulanlarda görülebilir, genelde tekrarlamaya eğilimi adı verilir. Bu üçgen veya tekrarlamaya eğilimi, kolektif düzeyde de açıkça mevcuttur fakat incelemesi zordur. Kolektif travmayı araştırmak da saptamak da zordur. Kolektif travma, kolektif bellek ve kolektif şiddet arasındaki bağlantıyı saptamak oldukça güçtür. Bilindiği gibi, bellek ulusal kimliğin inşasında kullanılır. Yakın zamanda Kosova'da Sırp ların Bosnalılara uyguladığı şiddet, belleğin milliyetçi ve totaliter rejimler tarafından çok kullanılan araçlardan biri olduğu bir kere daha gösterdi. Bellek, kolayca kolektif şiddetin farklı türlerini uyarar, teşvik eden ve meşurlaştırır bir araç dönüştürülebilir. Bu kırkuncu bir döngüdür. İnsanın başına gelen şiddet ya travma, başkalarına şiddet uygulama aracına dönüşür.

Başımıza gelenleri, ne tür baskılar altında kaldığımızı, katlandığımız acıları bireysel düzeyde olduğu kadar kolektif düzeyde de anımsarız. Neticede, kahramanca ve olumlu olan yaratıcı eylemimizimi anımsarız, ve yine neticede, bu kahramanca eylemlerimize sarılırız. Uluslar işte böyle anımsar. Doğal olarak başkalarının çektiği acıları ve kendi korkaklıklarımızı anımsamayı, Tzvetan Todorov'un deyişiyle: "Kahramanların dünyasının zayıflığı, tek boyutlu bir dünya olmasıdır,

'biz' ile 'onlar', 'dost' ile 'düşman', 'cesaret' ile 'korkaklık', 'kahramanlar' ile 'hainler', 'er' ile 'siyah' ile 'beyaz' ayrımına dayalı bir dünya."

Kolektif bellek dünyayı 'biz' ve 'onlar' olarak ikiye ayırır. Bizler kurban ve kahraman oluruz, onlar ise suçlu, baskıcı, korkak ve tarafdar olur. Bu anlamda 'biz', suçun veya acının büyüklüğüne bağlı değildir. Gerçekleri belirleyen, kullanılış şeklidir. Bunun sonucunda kurban veya kahraman olmak bir miras dönüşür. Bu noktada kendimizi kurban olarak görmeye duygusuna eğilmek istiyoruz. Kolektif düzeyde bir ulusun kendisini kurban ilan etmesi, bu kolektif kurbanların uyguladığı şiddetin veya işlediği suçların hoşgörüsüyle karşılanması için yeterlidir. Başkaları için çektiği acılara bile inanılmaz kuşku duyulur. Bir acı ölçeği oluşturulursa kurbanın uyguladığı şiddet, karşı tarafın acı çekmesine yol açmak sayılmaz. İsrail - Filistin ilişkilerindeki durum budur, Columbia Üniversitesi'nde görevli Edward Said'in "Biz Filistinliler, Filistinli akademisyenler olarak tanımladığı da bu kurbanların kurbanıyız" olarak tanımladığı da bu durumdur. Kürtler Salih-el-Din'i kahraman sayarlar, Türklerden yıllarca gördükleri baskı ve zulümleri anımsarlar, fakat tabii ki bir Osmanlı resmi makamlarının 1915'te Ermeniler aleyhine aldığı soykırım kararının uygulayıcısı olduklarını anımsamazlar. Fransızların İkinci Dünya Savaşı'na ilişkin kolektif belleği, Nazi Almanyası'nın Fransya'yı işgal etmesine ve Fransız direniş hareketine dayalıdır. Vichy Hükümetinin Nazilerle işbirliği yapması, Fransız kolektif belleği için yeni bir unsurdur. Fransız ordusunun Cezayir'de işlediği suçlar anımsanmaz. Avusturya'da da benzer bir durum vardır. Sırp ve Kosova savaşı, Türklerin ve Müslümanların Ortadoğusuna uyguladığı baskıları ve İkinci Dünya Savaşı'ndaki acıları anımsar. Ruanda'daki Tutsiler, 1963'teki katliamı ve 1993'teki soykırımı anımsıyordu, ve bu anımsamalarını katletme gerekçesi olarak kullandı. Kuzey Afrika'da, eski Sovyetler Birliği'nde de durum budur. Bu noktada İsrail'in Anımsama Politikası üzerinde durmak istiyorum. 20. yüzyılın ikinci yarısında İsrail kadar baskı uygulama çeken acıların anısını İsrail kadar baskı uygulamaya geçirmiş dönüştürmüştür. Elie Wiesel, Batı Şeria'nın ve Gazze Şerh'inin istila edilmesinden üç yıl sonra 14 Kasım 20'te Kansas City'de (ABD) yaptığı bir konuşmada "Artık bir devletimiz var ve diğer tüm devletlerden daha insani" demişti. Arnaud Meyer ise "Bellek, özgürlüğe, düşünmeye ve eleştiriye değil, alışın ve ortak görüşe önem verir (...) Holocaust'un getirdiği olağandışı karaktere sahip kişiler, her türlü estetik, aşk veya tarihsel oluşum çabalarını engeller. Bunlar, evrensel koşullarda ve kategorilerde yapılabilecek şeylerdir." demişti.

Ben İsrail'de doğdum büyüdüm. Daha yuvadayken,

atalarımızın Mısır'da köle olduğunu öğrendik. Daha doğrusu "atalarımız" sözcüğü kullanılmıyordu, "Mısır'da köleydik" deniliyordu. 2.000 yıldan uzun süredir zulüm gördüğümüzü öğrendik. Mısır firavunları, Filistin'i istila eden Yunanlılar ve Romalıları bize zulmetmişti. Biz, Yahudi vatandaşlarımızdan kovmuşlar ve sürgüne göndermişlerdi. Biz, Yahudi olmayanlar arasında acı çekmiştik. Fakat asıl önemli konu, doğal olarak Yahudi soykırımıydı. İsrail'de doğan Yahudilerin var oluşu nedeni, tarihten intikam almaktı. İsrail Genel Kurmay Başkanı Mordechai Gur, 1948'de yıkılan bir Filistin köyünde kurulan Yad Vashem Anıtı'na 1976'da yaptığı konuşmada, "Shoa", varlığımızın yasal gerekçesini oluşturmaktadır... Ordumuz gücünü Holocaust şehitlerinden ve direnişçi kahramanlarımızdan almaktadır." demişti. Gurulu Yahudi savaşçılar olmak için yetiştirildik. Devletimiz ve ulusumuz gelecekteki acılara karşı ruhumuzla ve bedenimizle savunmamız gerekiyordu. Bu konuya, 1989'da çektiğim *Izkor, Slaves of Memory* adlı belgeselden söz ederken geri döneceğim.

Kudüs'te gittiğim laik okulda, İsrail'deki okulların çoğunda olduğu gibi, sınıflarda karatahtanın üzerinde Talmud'dan bir alıntı asılıydı: "Size yapılmasını istemediğinizi, başkalarına yapmayın." Aslında "başkaları" terimi ile kastedilen diğer Yahudilerdi, daha önce sözünü ettiğim kolektif 'biz' kavramıydı. Bu cümleyi yanlış anlamış olabilirim. 'Başkaları' sözcüğünden anladığı ve daha sonra sanat çalışmalarımda ilke aldığım anlam, 'başkaları'nın diğer insanlar, Hannah Arendt'in deyişiyle "Birlikte ortak bir dünya kurmaya çalışmaya mahkum olduğumuz" insanlar olduğudur. Fransız yazar Tzvetan Todorov 'asıl bellek' teriminin zıt anlamlısı olarak türettiği 'örnek bellek' terimiyle bunu kastetmektedir. Asıl bellek bireye odaklanır. Örnek bellek ise Todorov'un *The Abuses of Memory* adlı kitabındaki açıklamasıyla "Geçmiş günümüz açışından kullanmamızı, eskiden katlanılmış adaletsizlikleri kullanarak günümüzdeki adaletsizliklerle savaşmamızı sağlayan bellektir. İnsanın kendisinden ayrılmasını ve başkalarına gitmesini sağlayan bellektir." İsrail'den ayrılıp Paris'e yerleşmemden bir yıl sonra 1986'da ilk filmim olan "*Agabat-Jaber, Passing Through*"u çektim, işgal altındaki bölgelerde bir Filistinli mülteci kampını anlatan uzun metraj bir belgeseldi. Mülteciler üzerine yaptığım bu çalışma, kurbanların betimlenmesine ilişkin ilk çalışmamdı. Mültecilerin nasıl insanlar olduğunu merak ediyordum, 1948'deki felaketin anısını yaklaşık 40 yıl sonra hala taşıyan insanları. 1948'de Yahudi ordusu tarafından yurtlarından kovulmuş, evlerinden kovulmuş Filistinliler ile yitirilmiş yurtları arasındaki bağlantı neydi? Neden mülteci kavramına bu kadar sıkı sarılıyorlardı?

Konuştuğum mültecilerden biri "Mültecilik bir gün köyüme geri dönebileceğim anlamına geliyor." demişti.

Daha birkaç aylık bir bebekken ailesiyle birlikte köyünden kovulmuştu. Benim gibi İsraili bir Yahudi için böyle bir film çekmek, üstelik Arapça çekmek olağandışı bir olaydı, fakat tabii ki burada bir benzerlik vardı... 720.000 Filistinlinin yurdundan kovulmasına yol açan bu olaya Arapça 'felaket' anlamına gelen 'Nakbah' adı verildiğini öğrenince çok şaşırardım, çünkü Holocaust'un İbranicesi olan 'Shoah' da 'felaket' anlamına geliyordu. İkinci benzerlik, Filistinlilerin anısının somut bir mekan, coğrafya, ağaçlar, bitkiler, evler ve köyler hakkında olmasıydı. Artık var olmayan bir yer, hakkında hiç bilgi alamayacağımız bir yer. Sadece belleklerde kalan anılarla betimlenebilen bir yer. Biz İsraili Yahudiler önde gelen Siyonist düşünür İsrail Zegwils'in cümlesiyle büyümüştük: "Vatanı olmayan bizler, halkı olmayan bir vatana geldik." İsrail Başbakanı Golda Meir 1972'de "Filistinliler yoktur" demişti. Aynı Golda Meir 1949'da Filistin'in kuzeyindeki Hayfa şehrinde Filistinlilerin evlerinden kovulmasından birkaç gün sonra bu şehri ziyaret etmiş, terk edilmiş evleri incelemiş ve izlenimlerini şöyle anlatmıştı: "Yemek dolu tabaklar, hala sıcak yataklar, ocaklarda ateş, her yerde şahsi eşyalar gördüm. 1940'larda Doğu Avrupa'da boşaltılan Yahudi köyleri de böyle görünüyordu herhalde diye düşündüm." 1948'de İsrail ordusunun parlak bir subayı olan Yitzhak Rabin, hatıralarında Tel Aviv yakınlarındaki Filistinlilerin kovuluşunu anlatır. Aynı Yitzhak Rabin, işgal altındaki bölgelerde meydana gelen Filistinli ayaklanması sırasında Savunma Bakanlığı görevindeyken, Filistinli çocukların ellerinin ve bacaklarının kırılması, evlerin yıkılması ve 300 Filistinli liderin Filistin sınırları dışına sürgün edilmesi emrini vermişti.

Gördüğümüz öğrenimin, çektiğimiz acıların bize öğretilen anısının yıllar sonra suç işlemek için bir ruhsata dönüştüğünü varsayabilir miyiz? Elie Wiesel'den alıntı yaparsak, bu varsayım ne yazık ki mümkün görünmüyor. Wiesel, *Against Silence* adlı kitabında İsrail'in 1982'de Lübnan'ı işgal etmesi ve 20.000 kişiyi öldürmesi hakkında şöyle yazmıştı: "Kanımca antik halklar, evreler halinde yargılanamaz. Geçmiş 4.000 yıl öncesine uzanan bir halkız ve bu gün yaptıklarımız, o 4.000 yıllık tarihi yansıtır. Evreler, sadece evrelerdir." Wiesel, İsrail'in bu saldırısını kınayan Yahudilere şu öneride bulunmuştu: "Beirut halkının çektiği acılar ne olursa olsun, İsrail'e kayıtsız şartsız destek verseniz daha iyi olmaz mıydı?" (*Against Silence*, 2.cilt, s. 213-216). Aynı Wiesel, 10 Aralık 1986'da Oslo'da Nobel Barış Ödülü'nü alırken yaptığı konuşmada, "Unutmayla ve yalanlarla savaştım, unutmak demek işbirlikçi olmak demektir. İnsanlar zulüm görünce veya aşağılanırken asla susmamaya ant içtim." demişti.

1990'da Filistin İntifa hareketi sırasında "Izkor, Slaves of Memory" adlı filmi çektim. İşgal altındaki

bölgelerde askerlik yapmayı reddeden ve bu nedenle emre itaatsizlik suçu işleyen İsraili askerlerin ruhani lideri, İsraili dini filozof Y. Leibovitz, bu filmde şunları söyledi: "Mülteci kamplarındaki mültecileri öldürmek için kendimize izin verdik, çünkü daha önce bize de aynı şey yapmıştık."

Nitekim, ilk filmim *Agabat-Jaber, Passing Through*'nın gösterime girmesinden sadece birkaç ay sonra işgal altındaki bölgelerde Filistinliler ayaklandı. Tüm dünya, televizyon ekranlarında, genç İsraili askerlerin silahsız Filistinli gençlere barbarca davranışını seyretti. Pek çok kişi gibi ben de dehşete düştüm. Beni şok eden, şiddet olaylarından çok, çocukken belleğimize kazınan "anımsayın" ve "bir daha asla" komutlarıyla kendi 'arkadaşlarımız'ın davranışları arasındakı uçurumdum. İsrail kolektif belleğini, bir film aracılığıyla sorgulamaya karar verdim.

"Izkor, Slaves of Memory," İsrail devletinin yaşamındaki bir ayı okullar aracılığıyla anlatıyor. Nisan başında ana okulunda başlıyor ve aynı ayın sonunda lisede düzenlenen Bağımsızlık Günü'nde sona eriyor. İsrail'de Nisan, anma ayıdır. Kölelerin firavundan serbest kalmasını kutlayan Pesah bayramı ile başlar, birkaç gün sonra Shoah ve Kahramanlık Anma Günü'dür. Sonra savaşta ölen İsraili askerleri Anma Günü gelir, son olarak da Bağımsızlık Günü. Film, bu zamansal çerçevede geçiyor. Film kendisi okul anılarımdan yola çıkarak çektim. Bir çocuğun gözünden çektim. Çocukların yaşı büyüdükçe kamera da yükseliyor. Bir aileyi takip etmeye karar verdim ve anaokulundan liseye kadar öğrenim gören çocukları olan bir aile aradım. Sonuçta, geniş anlamda Avrupa'yla doğrudan bağlantısı olmayan, İsrail savaşlarında ölmüş veya yaralanmış akrabaları bulunmayan Fas asıllı bir Yahudi ailesini seçtim. Film, laik bir anaokulunda üç-dört yaşlarında çocukların yerde oturmuş "Bizler köleydik... artık özgür insanlarız" diye şarkı söyledikleri bir sahneyle başlıyor. Şarkıyı hareketlerle de canlandırıyorlar. Sonrasında Mısır'dan çıkışı (Exodus) anlatan bir şarkı söylüyorlar. Çantalarına giysiler ve başka eşyalar yerleştiriyorlar. Öğretmenler "Neden tuzlu su içiyoruz?" diye soruyor, bazı yanlış yanıtlardan sonra çocuklar doğru yanıtı bağırarak veriyorlar: "Mısır'daki kölelerin gözyaşlarını anımsamak için".

Sonraki sahnede daha büyük çocuklar Shoah Anma Günü'nde gösteriliyor. 9-10 yaşlarında kızlar okulun koridorunda oturup okulu dekore ediyor. Birlikte sarı renkli büyük bir kartondan yıldızlar kesiyorlar. Kamera yaklaşıyor, kızlardan birine "Bu senin için ne ifade ediyor?" diye soruyorum, yanıtı "Acı çektiler, bu çok üzücü," oluyor. "Ne hissediyorsun?" diyorum, "Anlattıklarında sanki benim başıma gelmiş gibi hissediyordum" yanıtını veriyor. Sonraki sahnede 12 yaşında çocuklar var. Okulun bahçesinde

düzenlenecek bir müsamer için metin ezberliyorlar. Ezberledikleri metin: "İsrail, altı milyon Yahudi'nin ruhlarını unutma. Kadınlar, erkekler, çocuklar, yaşlılar, bebekler, öğrenciler kayboldu, öldürüldü, canlı canlı yakıldı, ölüm trenine bindirilerek mezbahaya götürüldü, soykırımında kurban edildi." Ve hep birlikte bitiriyorlar: "Yahudi kanı intikam diye haykırıyor."

Bu eğitim, dünyayı ikiye ayırıyor. Bu belli başlı anı, bu temsili yaklaşım, bir ölçüde müsameraya yol açıyor. Bir örnek vereyim. Bir sahnede bir lisenin bahçesinde çocuklar var, Şehitleri Anma Günü'yle Bağımsızlık Günü arasındaki gün. 1990'da İntifa hareketi sırasında işgal altındaki bölgelerde olup bitenler hakkında konuşuyoruz. Çocuklar hümanist ve sol görüşlü olduklarını söylüyor. Bir oğlan: "İşgal altındaki bölgelerde neler olduğunu biliyorum. Gençler askere gidiyor. Çünkü askerlik zorunlu. Zorunlu askerlik yasası bulunan ülkelerde insanlar yasaya uymak zorundadır. İnsan kendi fikrini söylemez, özellikle de askerken. Üstler emir verir, biz de emirleri yerine getiririz. Eğer üstümüz ateş etme emri verirse ateş ederiz." Dana sonra bu çocuklarla okulun girişinde karşılaştım, kendi yaptıkları dev bir pankartı asıyorlardı, üzerinde tabii ki 'Izkor' (İbranice 'hatırla') ve 'bir daha asla' yazıyordu. İsrail'de askerlik herkes için zorunludur, erkekler için üç yıl, kadınlar için iki yıl. "Izkor, Slaves of Memory", 18 yaşındaki İsraili gençlerin askere alındıktan sonra yemin etmeleriyle sona eriyor. Öze, Birlikte alınan askerlerin çoğunun yemin töreni, 1. yüzyılda Romalıların kuşatmasında teslim olmamak için topluca intihar edenleri simgeleyen Masada Dağı'nda düzenlenir. İşte ettikleri yemin: "İsrail Devleti'ne, yasalarına ve yasal yollardan seçilen makamlara sadık kalacağıma şerefim üzerine yemin ederim. İsrail Savunma Kuvvetleri'nin disiplinine kayıtsız şartsız lyacağıma yemin ederim. Üstlerimin emirlerine ve talimatlarına itaat edeceğime, ülkemi savunmak ve İsrail Devleti'nin bağımsız kalması için gerekirse hayatımı vereceğime yemin ederim."

Bu filmde İsrail'deki askeri eğitim sistemini anlatmadım. Fakat aynı dönemde iki yönetmen, iki görüntü yönetmeni ve iki psikologdan oluşan İsraili bir film ekibi Tel Aviv'de bir bodrum kiraladı, işgal altındaki bölgelerde görev yapan askerlerden bazılarını çağırıp anlattıklarını filme aldı. Bu filmde psikologlar gösterilmiyor, sadece sesleri duyuluyor. Böyle bir deney, Vietnam'daki Mi-Lay katliamı hakkında bir filmle Amerika'da yapılmıştı. Bu film den iki sahneyi anlatmak istiyorum. Askerlerden biri siyah bir duvarın önünde durmuş anlatıyor: "Küçük bir birliktik, kuşatılan bölgedeki bir mülteci kampındaki bir eve girmemiz emredildi. Koşarak eve girdik ve tüm eşyaları parçaladık, kristal bardakları bile... Tabii ki ben katılmadım. Arkadaşlarımız ev sakinlerini dövdü, birden tarihimizden ötürü kuşağımın aklına hiç gelmeyecek bir düşünceye kapıldım, askerlerimizi farklı bir

üniforma giymiş gibi hayal ettim."

Bu filmin bir başka sahnesinde İhtiyat Kuvvetlerinde subay olan bir psikolog yer alıyor. Psikolog, Bethlehem (Beytülahim) yakınlarında küçük bir köye gittiklerini, gece rutin denetleme sırasında bir evi kuşatıklarını ve Filistinli aileye dışarı çıkmalarını emrettiklerini anlatıyor. Filistinli aile dışarı çıkmamış. Psikolog bağırıyor: "Çıkmazsanız göz yaşartıcı bomba atarız." Aile yine dışarı çıkmamış. Psikolog bir kez daha bağırıyor: "Çıkmazsanız göz yaşartıcı bomba atarız." Evin içine göz yaşartıcı bomba atmışlar. Birkaç dakika sonra Filistin Kızıl Haçına bağlı bir ambulans gelmiş. Evden bir adam çıkmış, kucaklarında bir aylık ölü bir bebek varmış. Psikolog anlatıyor: "Bu adamın yanına gittim ve bağırmaya başladım. Sonra üsme döndüğümüzde Tel Aviv'deki aileme telefon ederek, kız kardeşime mektup yazarak bu olayı anlattım." Öteki psikolog soruyor: "Yani bu bir tür günah çıkarma mıydı? Yaptıklarının affedilmesini mi istedin?" Yanıt: "Evet, affedilmek istiyordum."

"Peki, Filistinli aileden af dilemeyi hiç düşündün mü?" Psikolog kameraya bakıyor, "Hiç aklıma gelmedi." Uzun bir sessizlikten sonra: "Hayır, beni bunu yapmaya mecbur ettikleri için asıl onların benden af dilemesi gerekiyor."

Yaklaşık aynı dönemde, işgal altındaki bölgelerde İntifa hareketi devam ederken İsrail'de itaat hakkında çok sert bir tartışma başladı. Bu tartışma yeni değildi. İlk defa 1982'de çıkmıştı. İki nedenden ötürü başlanmıştı. Birincisi, askeri ve hükümete bağlı eylemlerin resmi planlayıcılarından biri olan şair ve yazar Dan Almagor'un bir gün Tel Aviv'in merkez meydanında barış miting yapılırken kürsüye çıkmasıydı. Çok kısa bir şiir okumak istediğini söylemişti. Şiirin son mısraları şöyleydi: "Generaller, çocukları dövmeyi bırakın ve kendinizi hazırlayın. Bir gün kendiniz cam bölmenin arkasında bulacaksınız."

İkinci neden, Profesör Leibovitz'in (yine o), Eichmann duruşmasını anısına İsraili askerleri isyan etmeye çağırmasıydı (Resmi şair Dan Almagor'un cam bölmeden söz ederken Eichmann'ın duruşma sırasında konulduğu cam bölmeyle atıfta bulunduğunu tüm İsraililer biliyordu). Leibovitz de "Unutmayın ki Eichmann dağmırları yerine getirmişti" demişti diyerek askeleri itaatsizliğe çağırıyordu. 1961'deki Eichmann duruşması, bence, holocaust ideolojisi ya da Shoism olarak adlandırabileceğim olgunun ortaya çıktığı olaydır. Eichmann duruşması, Holocaust'tan sağ kurtulan anıkların ilk defa açık bir şekilde konuşmalarına olanak tanımıştır. Eichmann duruşması Kudüs'teki emüyük toplantı salonunda düzenlenmişti. Mahkeme sabnu değildi, duruşma halka açık yapılmış ve mahkeme leyeti sahnede oturmuştu.

1961 yılıydı. Video kamera 1959'da icat edilmişti. Eichmann duruşmasının tamamı dört kamerayla videoya kaydedildi. Amaç doğal olarak bellek için, anımsamak için kaydetmekti. Fakat Eichmann duruşması, İsrail Gizli Servisinin Eichmann'ı Arjantin'de yakalaması, Ben Gourion'un açıklama yaparak en büyük Yahudi katillerinden Eichmann'ın İsrail'e getirildiğini ve yakında yargılanacağını açıklaması, İsrail toplumunun yeniden doğuşu olmuştu. O dönemde başbakan olan Ben Gourion, İsrail'i altı milyon şehidin tek temsilcisi yapmaya ve hem dünyaya, hem de İsraili gençlere ders vermeye yemin etmişti (uzun alıntılar yapmıyacağım, isteyen bu konuda Rony Brauman ile birlikte yazdığım kitabı okuyabilir). Eichmann'ın 1961'de İsrail'de yargılanmasının nedeni neydi? 1950'lerde çok sayıda doğulu Yahudi, yani Avrupa'da Yahudilere soykırım ve zulüm yapıldığını bilmeyen ve büyük bir çoğunluğu zulüm görmemiş çok sayıda Yahudi (Tunuslu Yahudiler hariç) İsrail'e göç etmişti. Bu göçmenler geçici kamplara ya da çölde inşa edilen yeni şehirlere yerleştirilmişti. Sözünü ettiğim yerlerde 1950'lerde Ben Gurion aleyhine büyük mitingler düzenleniyordu. Örneğin Kuzey İsrail'de Hayfa'da düzenlenen bir mitingde, çoğunluğu Faslı olan pek çok Kuzey Afrikalı Yahudi "Kral Muhammet bizi geri al" diye bağırıyordu. O dönemde Afrikalı Yahudiler, Azkenazilerden ve Batılı çoğunluktan büyük bir ayrımcılık görüyorlardı. Fakat bu dönemde aynı zamanda İsraililer etnik açıdan değişmekteydi. Avrupa'da Yahudilere zulüm uygulandığını bilmeyen doğulu Yahudiler çoğunluğu ele geçirmişti. Ben Gourion, Eichmann duruşması ve doğulu Yahudiler hakkında yaptığı bir konuşmada "Onlara gerçek acının ne olduğunu göstermeliyiz" demişti. O dönemde Holocaust'tan kurtulmuş kişiler konuşmaya cesaret edemiyordu. Primo Levi'nin öyküsünü biliyoruz, siz de anımsıyor olabilirsiniz, o dönemde İsrail'de yaşamıyordu ve kitabını basacak yayınevi bulamamıştı. Holocaust'tan kurtulanlar, Eichmann duruşmasına kadar hiç konuşmadılar. Bunlardan yüzlercesinin İsrail'e göç ettikten sonra kollarındaki Auschwitz toplama kampı mahkum numarası dövmelelerini çıkarttığı biliniyor. Bu insanların öyküleri, Yeni Tarihçiler ekolünün İsraili üyesi Tom Segev'in yazdığı, İsrail ile Shoa arasındaki bağlantıyı açıklayan *Seventh Million* adlı kitapta anlatıldı. İsrail'de Avrupa'dan göç eden bu kişilerin 'sabun' adını takmıştı. Bunlar ben doğmadan önce olmuştu, fakat biz de okulda, gözlük takan, beyaz tenli (hiç güneş yüzü görmemiş) çocuklara "sabun" diyorduk. Gerçek bir ayrımcılık uygulanıyordu, fakat 1961'de Holocaust'tan kurtulanların sesi ilk defa duyulduğunda İsrail toplumu değişti. Eichmann duruşmasının en önemli sonucu buydu, Eichmann'ın kendisi ikinci derecede önem taşıyordu. Duruşmayı izleyen gazetecilerin, seyircilerin ve İsrail radyosundan yayın yapan muhabirlerin çoğu, Holocaust'tan kurtulanların ifade verdiği ilk üç aya büyük ilgi gösterdi. Bu durum

1960'ların koşullarında oldukça anlaşılırdı.

Daha önce belirttiğim gibi Eichmann duruşmasının tamamı videoya kaydedildi. Duruşmayı takip eden yıl içinde bu görüntülerin bazı kısımları dünyayı dolaştı. Bazı ülkeler duruşma sırasında da yayın yaptılar. Alman televizyonu, duruşmanın günlük özetlerini düzenli olarak yayınladı, Avusturya televizyonunu bilemiyorum. Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa televizyonları da yayın yaptı. Fakat sonunda ifade verme sırası Eichmann'a geldiğinde gazeteciler salondan ayrıldı, seyirciler de ayrıldı, bundan sonra kaydedilen görüntülerle kimse ilgilenmedi. Duruşma bittikten sonra eşsiz bir arşiv malzemesi olan görüntülerin tamamıyla (bugün yaptığımız hesaba göre toplam 500 saat) da kimse ilgilenmedi. Eşsizdi, çünkü baştan sona filme alınan ilk ve tek Nazi suçlusu duruşmasıydı. Nuremberg duruşmasının filmi sadece 12 saattir. Hamburg duruşması filme alınmamıştır. Rudolf Hess'in Polonya'daki duruşması da filme alınmamıştır. Tokyo duruşmaları da filme alınmamıştır. Eichmann duruşması, tamamı filme alınan tek duruşmadır. Fakat filmde görülen, cam bölme arkasında sessizce oturan ve "suçsuzum" diyen adamın görüntüsü yanında tüm sözcükler anlamsız kalyordu. Bu film kayboldu, 35 yıl süreyle kayıp kaldı. Böylece tarihin yerini anılar aldı. İsrail Arşiv Enstitüsü'nde yaklaşık 60 saatlik kötü kaliteli bir özet vardı. Holocaust'u anlatan pek çok filmde gösterilen Eichmann duruşmasından alıntılarının hepsinin aynı olmasının nedeni budur. Ve alıntılarının tümünde bir anlatıcının sesini duyarız, sadece tasvir için yapılan alıntılardır.

Iltgaber, He Will Overcome adlı belgeseli yaparken, bu film Y. Leibovitz'in portresiydi, ve emre itaatsizliği konu alıyordu, sözünü ettiğim 60 saatlik Eichmann duruşması özet görüntülerini keşfettim. Kudüs'teki Arşiv Enstitüsünde bir odada saklanıyordu. Sonra Kudüs'e döndüm ve o dönemde Sınır Ötesi Doktorlar Derneğinin başkanı olan Dr. Rony Brauman ile görüştüm. Ona "Eichmann duruşmasının arşiv filminin bir kısmını seyrettim, Prof. Leibovitz, emre itaatsizliği araştırırken, sık sık Eichmann örneğini vermişti," dedim. Brauman "Hannah Arendt'in yazdığı *Eichmann in Jerusalem* adlı kitabı okumalısınız," dedi. "Böyle bir kitap mı var, Hannah Arendt kim?" dedim. Çünkü bu güne kadar Hannah Arendt'in hiçbir kitabı İbraniceye çevrilmemiştir ve *Eichmann in Jerusalem* hala İsrail'de yayınlanmamıştır. Rony Brauman ile birlikte Hannah Arendt'in *Eichmann in Jerusalem* kitabını sinemaya uyarlamaya karar verdik. Bu film genelde Eichmann'a odaklanıyor, filmde çok az sayıda Holocaust kurtulanına yer verdik. Duruşmayı takip ettik. Adalet Bakanı Gideon Hausner'in aktardığı gibi duruşmanın Kudüs'te olması fikrini takip etmedik. Filmde coğrafi bir yol izlemedik, Hausner'in söylediği gibi firavnlardan Nazilere kadar Yahudilerin çektiği

acıların tarihçesi değildi. Sadece bir uzmanın hayali duruşmasını canlandırdık, 'uzman' terimi Hannah Arendt'in Fransızca yazdığı kitabında yer alan "un specialiste de la question juive" (Yahudi sorunu uzmanı) başlığından alındı. Anlaşılacağı gibi kıyaslama yöntemini tercih ettim, oadağa doğru ilerleyerek, kurban figüründen, suçlunun temsiline geçerek siyasi suçlara yaklaşımı evrenselletirmeye çalıştım. Ruanda hakkındaki filmimden söz etmeye zaman kalmadı, o film de Ruandalı Hutuların işlettiği, soykırım çağırısı yapan Thousand Hills adlı radyo istasyonu üzerinden suçlulara odaklanıyor.

Yavaş yavaş toparlamam gerekiyor. Travmanın kolektif, sosyal veya siyasi anlamda bir öz-temsili olduğuna inanmıyorum. Travma, geçiren bireylerin kendileri için önemlidir. Eichmann gibi sıradan insanların işlediği korkunç savaş suçları, hepimizin suç işleme potansiyeli olduğu için suçlu olduğumuz anlamına gelmemelidir. Eğer potansiyel suç gerçek suçla karıştırırsak adaletin yerini bulmasını imkansız hale getirmiş oluruz. Arendt, "Herkes suçluysa hiç kimse suçlu değildir" diyor. İşte bu, herkesin sorumlu olduğu, herkesin suçlu olduğu, tam olarak Eichmann'ın duruşmada öne sürmeye çalıştığı argümandır. İşte bu nedenle Arendt'in kitabı bizi her olayı yeni bir olay olarak, tekil bir olay olarak yargılamaya, kendi yaptıklarımızın sonuçlarıyla yüzleşmeyi düşünmeye davet ediyor. Arendt "Ahlaki açıdan bakıldığında, hiçbir şey yapmadığımız halde kendimizi suçlu hissetmemiz, suçlu olduğumuz halde masum hissetmemiz kadar kötüdür" diyor.

İzininizle Profesör Alfred Grosser'in *Crime and Memory* adlı kitabındaki şu sözlerini kendi görüşüm olarak belirtmek istiyorum: "Yaptığım eylem başka hiçbir şeye yol açmasa bile hayatım salt yaşadığı için anlam kazanacaktır. Ölüme göre yaşadığı için. Katledilmeselerdi yaşayacak olan kişilerin anısı ardımda duruyor. Yas tutmak sadece değerleri ve hayatı onaylamak açısından anlam taşır aksi takdirde neden yalnızca onlar çok erken öldüler diye bu kadar üzüleyim, kendi kaybettiklerim için ağlamak yerine. Anılarım beni ileride başka acılar çekmemek için eyleme geçmeye çağırıyor; bu eylem günümüzde acı çekenerin kolayca suça dönüşebilecek şiddete dayalı isyandan başka bir yol bulunmadığını düşünmekten kaçınmalarını sağlamak için onlara biraz güven ve neşe aşılacak olsa bile."

1 Yunanca *holos* (tüm) + *kaustos* (yanmış) à *holokauston* (tümüyle yanmış) à Latince *holocaustum* (tümüyle yanmak) à çok sayıda Avrupa dili *Holocaust* (2. Dünya Savaşı sırasında Alman Nazi iktidarının Yahudilere uyguladığı soykırım).

2 Holocaust'un İbranicesi.

3 Nazi Partisinin özel polis görevi yapan yarı askeri teşkilatı SS'in komutanlarından General Reinhard Heydrich'in emriyle 1941-1945 döneminde Doğu Avrupa'daki Yahudilerin gaz odası kamplarına gönderilmesini organize eden SS Yarbay Adolf Eichmann (1906-1962).

- 4 Bulgar asıllı Fransız yazar (d. 1939)
- 5 Romen asıllı Amei(kalı Holocaust kurtulanı, yazar, akademisyen ve siyasi düşünür (d. 1928)
- 6 Holocaust'un İbranicesi.
- 7 Musevi medeni ve dini yasaları ve tefsirleri kitabı.
- 8 Alman siyasi kuramcı (1906-1975)

NEVER AGAIN! AGAIN AND AGAIN
WHEN MEMORY SERVES POLITICAL VIOLENCE

M. Eyal Sivan

I am not a professional lecturer, neither am I an expert in the field of trauma or memory. I will try therefore, from my humble experience as a filmmaker and an Israeli, to highlight that part of my cinematographical work over the last 15 years which deals with the issue of the political use of memory and more recently the visual representation of genocide, through my latest works "Itsembatsemba, Rwanda one genocide later" and "The Specialist".

To avoid any misunderstanding, let me first establish what the French call 'un champ sémantique' or a 'semantic field'. The dictionary definition of Memory is: "The set of psychic functions which allows us to perceive the past as the past. (and) Preservation in the brain of impressions which continue to influence our behaviour in the form of habits". The word "memory" is used in the western world mostly to point out collective or individual memory. In recent years it has quite often been used in reference to WWII crimes or even more specifically the Jewish genocide during the war. "Memory" became an undefined interdisciplinary field. In the context of this lecture, I will consider memory, as remembrance. The act of remembering by an individual and mostly by a national collective. By trauma, I mean the consequences of an event that make an individual unable to use his usual psychological defences. For example, the traumatised individual is unable to forget or to re-narcissize. I will refer to collective trauma as learnt suffering on a mass basis. A taught trauma transmitted by national or political institutions. Memory - or as I said 'to remember' - is not the opposite of 'to forget'. The terms that are opposed are 'to erase' or 'wipe-out' and 'to conserve'. Remembrance is an interaction between memory and forgetting, which is always a selection. Or, in Goethe's words, "When I hear memory, I ask myself what was forgotten". You will not hear me use the words "Shoa" or "Holocaust". Both are religious notions that uproot the political event of genocide, from its political and realistic dimension. I will address later the roots of these metaphysical notions. I entitled my lecture "Never again! Again, and Again - when Memory serves political violence". I will refer to my personal artistic experience through four of my documentary films. "Aqabat-Jaber, Passing Through" and "Aqabat-Jaber, Peace with no return?" which are about a Palestinian refugee camp next to the city of Jericho in Palestine. Both films deal with Palestinian remembrance of the 1948 disaster, i.e.

the expulsion in 1948 by Zionist forces of more than 720,000 civilians from their homes. I will refer to my film "Izkor - Slaves of Memory" which deals with the Israeli education system in the service of building a national collective memory. And I will try to refer to my film "Itsembatsemba, Rwanda one genocide later" but I will mostly concentrate on my last work "The Specialist" co-written with Doctor Rony Brauman. It is a courtroom drama inspired by Hannah Arendt's book "Eichmann in Jerusalem, Report on the banality of evil". A two-hour film composed exclusively from the 350 hours of unseen footage recorded during the trial of the Nazi war criminal Adolf Eichmann that took place in Jerusalem in 1961. Through these works I will try to illustrate the approach of someone born and educated in Israel, who decided to exile himself and to dedicate his artistic work, through documentary cinema, to the relationship between remembrance and political violence.

On an individual psychological level, the triangle trauma-remembrance-violence is quite well known - and by that I mean the fact that a traumatised individual potentially can become an oppressor. It is the case of sexually abused children, abused women or even concentration camp survivors etc. this is what we usually call the effect of repetition. On a collective level, despite its clear existence, this triangle or repetition is difficult to examine. Collective trauma is difficult to study or to highlight. It is hard to recognise the link between, collective trauma, collective memory and collective violence. It is well known that memory is used for building national identity. The recent experience of the Serbs' violent attitude in Bosnia and in Kosovo has shown us once again the extent to which memory is one of the favourite tools of nationalism and totalitarianism. With memory easily becoming an instrument that stimulates, encourages and justifies different forms of collective violence. What a terrible circle: Remembrance of inflicted crimes, a trauma, as an instrument of crime against others. On a collective, as on an individual level, we remember what happened to us, how we were oppressed, the suffering that we endured. Eventually, we remember our heroic and positive creative deeds, and eventually these heroic acts which we hold close. This is how nations remember. We, of course, do not remember the sufferings of others, neither our cowardice. Tzvetan Todorov writes: "The world of heroes, and

maybe this is his weakness, is a one dimensional world which includes only two opposed terms "we" and "them", "friend" and "enemy", "courage" and "cowardice", "heroes" and "traitors", "black" and "white".

Collective memory divides the world in two: 'us' and 'them'. Us, the victims and heroes, and them, the criminals, oppressors, cowards, followers. This 'us' does not depend on the extent of the crime or suffering. It is the way it is used which determines truth and reality. As a result, being victim or heroes becomes an inheritance. But I will concentrate on what we are used to see as victims. On a collective level, it suffices to be a self-declared victim, and to be recognised as such, and then any violent or criminal act done by this collective of victims will be judged with indulgence. With others becoming a subject of suspicion. If a scale of suffering is established, then violence caused by a victim is not real suffering. This is the case in Israeli-Palestinian relations, and it is also what Edward Said, the Palestinian scholar from Columbia University, means when he says, "we (Palestinians) are the victims of the victims". Kurds remember Salah-el-Din as their hero, they remember dozens of years Turkish of oppression and persecution, but they of course do not remember that they were the executors of the criminal order of genocide pronounced by the Automan authorities against Armenians in 1915. French collective memory concerning Second World War is mainly based on the fact that France was occupied by Nazi Germany and on French resistance. The Vichy collaboration regime is a new element in French collective memory. The French army in Algeria are still absent. This is somehow the case here in Austria. We can continue with the Serbs' remembering better the battle of Kosovo, the Turks and Muslim oppression of Orthodox and WWII suffering. Rwanda Tutsis remembering 1963 massacres and the 1993 genocide, which justified the massacre of Hutu refugees during the 1999 war in Zaire. This is the case in Northern Ireland, and in the ex-Soviet Union etc. I will concentrate on Israel's Policy of Remembrance. No other nation in the second half of 20th century has transformed the remembrance of suffering into an instrument of justified oppression as Israel has. No other nation has of course quite the same moral credit as Israel does. In a speech he made in Kansas City, on 14th November 1970, (three years after the occupation of the West-Bank and Gaza strip) Elie Wiesel said, "There is a State and it is different to all the others. It is Jewish and, for that reason, it is more human than any other state is". Meyer, "privileges orthodoxy and consensus instead of freedom, thinking and on the total exceptional character of holocaust block

any attempt of aesthetic transfiguration or historical constructions. Operations which must be done in universal terms and categories".

I was born and grew up in Israel. Already at kindergarten, we learnt that our ancestors were slaves in Egypt. As a matter of fact, "ancestors" was not a word that was used; it went something like "We were slaves in Egypt". We learnt that we were persecuted for more than 2,000 years. By Pharaoh, by the Greek invaders of Palestine, and by the Romans. That we were chased and exiled. We learnt that WE suffered among Gentiles. And the central issue was, of course remembering the Jewish genocide. Our existence as Jews born in Israel, is revenge over history. Chief-Commander of the Israeli armed forces, Mordechai Gur, said in 1976 at the Yad Vashem memorial, (which was built on the site of a destroyed Palestinian village in 1948): "The Shoa constitutes the legitimate basis of our enterprise... Our army takes its force and power from the secret martyrs of the holocaust and the heroes of the resistance". We were brought up to become proud Jewish warriors. With our soul and body we were supposed to defend our State and our nation from future suffering. "Izkor", which means "remember" in Hebrew, was the order. "Never again" was our mission. But I will come back to that later, when I will develop my work around the film "Izkor, Slaves of Memory" which I directed in 1989.

At the banal secular Israeli school I attended in Jerusalem, as in most Israeli schools, a sentence from the Talmud (one of the Jewish religious books) hung above the blackboard in our classroom: "Do not do to your friend what you would hate him to do to you". In fact, this friend according to our education was just another Jew, it was 'us', this collective 'we' that I mentioned before. It might be that I misunderstood this sentence. My understanding, and that on which I later conducted my artistic work, was that 'my friend' is simply any other human being with whom, as Hannah Arendt says, I am condemned to try and build a common world. This is, in fact, was what the French scholar Tzvetan Todorov meant by 'exemplary memory', which he opposes to 'literal memory'. Literal memory is centred on ourselves. Exemplary memory, says Todorov in his book "The abuses of memory", is: "the memory which allows to use the past in view of the present, to use endured injustice to fight injustice today. Memory which allows you to leave yourselves and to go towards the others". In 1986, one year after I left Israel and settled in Paris, I directed my first film "Aqabat-Jaber, passing through", a feature length documentary about a Palestinian refugees camp in the occupied territories. My work on these refugees was the first time that I work on the representation of victims. I was wondering what is a refugee, who is receives, after almost 40 years, the memory of the

1948 catastrophe. What is the link between these displaced Palestinians, chased from their land and houses by the Jewish army in 1948, and their lost land? And why they are so attached to the notion of refugee? "Refugee", said a man who I interviewed, "means that one day I will go back to my village". The village he was chased from with his family when he was just a few months old. For an Israeli Jew, making a film like that, and in Arabic wasn't an everyday event, but there was of course an analogy... I was struck to discover that this event, the expulsion of more than 720,000 Palestinians, in Arabic is referred to as "Naqba", which means catastrophe, exactly the same meaning as "Shoa" in Hebrew, which means also catastrophe. The second thing was the Palestinian memory, linked to a concrete space, geography, trees and plants, houses and villages. A place which does not exist anymore, and one that we never learnt about. A place that could only be represented through memory. We - Israeli Jews - we grow up on Israel Zegwils' sentence (a major Zionist thinker) who said "WE, people without land, we came to a land without people". Israel's Prime Minister Golda Meir said in 1972: "Palestinians do not exist". The same Golda Meir went to visit the city of Haifa, in the North of Palestine, in 1949, a few days after the city was emptied from its Palestinians inhabitants. She went into the abandoned Palestinian houses and later wrote of the experience: "I saw dishes of food, the beds still warm, the fire in the oven, personal belongings everywhere. And I said to myself, this must have been the vision of the emptied Jewish villages in Eastern Europe in the 40's". Yitzhak Rabin, a brilliant officer of Israeli army in 1948, describes in his memoirs the expulsion of the Palestinians from the centre of Palestine next to the city of Tel-Aviv. The same Y. Rabin, Minister of Defence during the Palestinian uprising in the occupied territories gave the orders (which were followed) to break the hands and legs of Palestinian children, to destroy houses and to expel beyond the borders of Palestine, more than 300 Palestinian leaders.

Can we suppose that our education, that the memory we were taught of our own suffering, became through the years, a credit note for crime? If we quote Elie Wiesel, it seems unfortunately possible. In his book "Against silence", Wiesel wrote about the June 1982 Israeli invasion of Lebanon - which costs the lives of some 20,000 people: "I believe one cannot judge an ancient people on the basis of episodes. We are a 4,000-year-old people and what we do today reflects a history of 4,000 years. Episodes are episodes." Concerning Jews who condemn Israel's behaviour, Wiesel suggests "Would it not have been better to have offered Israel unreserved support regardless of the suffering endured by the population of Beirut". (Against Silence, vol. II pages 213-216). It is the same

Wiesel that said in Oslo, on 10th December 1986, in his speech on receiving the Nobel peace prize: "I fought oblivion and lies: to forget is to choose to be an accomplice. I swore never to shut up when human beings are persecuted or humiliated".

In 1990, during the Palestinian Intifada, I directed a film called "Izkor, Slaves of Memory". In the film, the Israeli religious philosopher Y. Leibovitz, who was the spiritual leader of the movement of Israeli Soldiers who disobeyed the Israeli army by refusing to serve in the occupied territory, said: "We allowed ourselves to kill refugees in refugee camps, because all this happened to us."

In fact, few months after the release of my first film "Aqabat-Jaber, Passing Through", the Palestinian uprising in the occupied territories broke out. Everyone around the world could see, on their TV screens, the barbaric behaviour of the young Israeli soldiers towards the un-armed Palestinian youth. Like many others, I was shocked. Not so much by the violence, but by the gap between the command to "remember" and "never again", which we were brought up on, and the behaviour of my own "friends". I decided to question, through a film, the construction of Israel collective memory.

"Izkor, Slaves of Memory" is a film that follows one month in the life of the Israeli State through the schools. It starts in kindergarten at the beginning of April and follows through to Independence Day right at the end of April, in a High school. In Israel, the month of April is the month of memory. It starts with Passover, the remembrance of slaves being freed from Pharaoh. A few days later, is the day of Commemoration of the Shoa and Heroism. Then comes the Day of Commemoration for Israeli soldiers killed in wars, and finally, Independence Day. This is the temporal frame of the film. I shot this film based on my own memory of school. I shot it from the point of view of a child. The camera gets higher with the age of the children. I chose to follow a family and I looked for a family with children in a range of classes from kindergarten up to high school. And I chose an oriental Jewish family, which has no direct link with Europe in the broad sense (a family of Moroccan origin) and which had no soldiers follen or wonde in any of the Israeli wars. The film starts with a scene in a secular kindergarten, where we see three-four year-old children on the floor singing "We were slaves... now, we are free men!" This was accompanied with gestures. After that, they enact the exodus from Egypt with a song. They are putting clothes and other things in bags. The teachers asked the kids "Why are we drinking salty water?". After a few answers from the kids, they scream the right answer: the tears, to remember the tears of the slaves in Egypt. Then

the following scenes are about the Day of Memory of the Shoa, when the children are older. There are girls, 9 or 10 years old, sitting in the hall of their school making decorations. Together they are cutting yellow stars from a big sheet of yellow cardboard. The camera approaches and I ask one of the girls, "What does this mean to you?" she says, "It means that they suffered, it is very sad". I continue, "What do you feel about it?"; and she answers "It is as if it happened to me when they tell us about it". Then there is another scene with a class of 12 year-olds. The kids are learning to read a text for a ceremony, which will take place in the courtyard of the school. They are reading and learning the following text: "Remember, O Israel, the souls of six million Jews. Men, women, boys and girls, the old, the new-born, school children disappeared, assassinated, burned alive, taken to the slaughter house in the train of death, sacrificed in the holocaust..." and they end all together "...Jewish blood cries for revenge".

This education splits the world in two. This memory par excellence, this representative approach leads to permissiveness, in a way. I will quote an example. This is a scene, taking place in the courtyard of the high school, with teenage girls and boys, just between the Day of Remembrance of the fallen Soldiers and the Day of Independence. There, we are talking about what is happening in the occupied territories at that time, in 1990, during the Intifada. They define themselves as humanists and leftists. One of the boys says: "I will tell you what's going on there, in the territories. You do your military service. The army is obligatory. In the army, in a country that has this law, the only thing you can do is to obey the law. You mustn't give your opinion, especially in the army. Your superiors give you orders, and you respond to this order. If he tells you to shoot, you shoot." Later I found this group of kids in the entrance of their school, hanging up a huge poster design by them, on which is written - of course - "Izkor" (remember, in Hebrew) and "never again". I just note that in the Israel army, the national service is obligatory for everybody, three years for boys and two years for girls. The film "Izkor, Slaves of Memory" ends with the scene of the oath of the Israeli soldiers, 18 year-old boys, to the Israeli army. Most of the oaths for the Special Unit are conducted on Mount Massada, which is the symbol of a major revolt ending in collective suicide during a siege by the Romans in the 1st Century. I will read you the oath: "You are going to swear your allegiance to the Israeli Defence Forces. The oath is: "On my honour, I swear and I commit myself to remain faithful to the State of Israel, to its laws, its legitimate authorities. To respect without condition or reserve the discipline of the Israeli Defence Forces. To obey the orders and instructions of my superiors, to give even my life in defence of my country and the

independence of the State of Israel!"

I didn't pursue in this film the system of the Israeli military education. But, around the same time, there was a group of Israeli film makers, composed from two film makers, two cinematographers, and two psychologists who opened a basement in Tel-Aviv and invited soldiers, in service in the occupied territories, to come to speak to the camera. You don't see the psychologists, you just hear them. This kind of experiment was done in America with a film about the massacre of Mi-Lay in Vietnam. I want to quote just two scenes of this film. So the guys are in a medium shot and they speak in front of a black wall, the first explains: "We were in a small unit, we took a house in a refugee camp under siege and we received the order to move into the house. Then, everybody ran into the house, broke everything, even the crystals..." And suddenly he said: "of course I didn't participate. They were beating all the family, and suddenly I imagine in front of me something which was hard to our generation because of own history... , our soldiers with different uniform in front of me."

Another scene from this film shows a psychologist who was an officer in his reserve military service. He explains that he was outside a house in a small village, not far from Bethlehem. The unit he was directing encircled the house in a night routine control and asked the Palestinian people to come out. The Palestinian family didn't come out of their house. He shouted to them: "If you don't come out, we will use tires gaz". But they still didn't come out. He shouted once again: "If you don't come out, we will use gaz" and the unit throw teargas into the house. Few minutes after, there was a Palestinian Red Crescent ambulance that came. A man came out of the house with a one month-old baby in his arms, and the baby was dead. The psychologist explains: I came to this man and I started to shout at him and when I went back to the military base I called my family in Tel-Aviv and I wrote to my sister to tell her what happened. Then the psychologist, who interviews him, asks: "Was this a sort of process of confession? Were you wanting to be forgiven for what you did?" and he said, "Yes, I wanted to be forgiven". And you never thought of asking to be forgiven by the Palestinian family?" He looks at the camera and says: "I never thought about it", which is followed by a very long silence and then he says: "No, they have to ask me to forgive them for what they obliged me to do to them."

Around the same time, which was during the Intifada in the occupied territories, a very harsh debate started in Israel about the question of obedience. This debate was not new. The first time it appeared was in 1982. It started because of two things. First, one

of the official organisers of military and government events, Dan Almagor, a poet and a writer, decided one day to appear in the central square of Tel-Aviv during a demonstration by the Peace Now movement. He asked them if he could read a very short poem, which ended with the following words: "Generals, stop beating the kids, prepare yourselves. One day, you will find yourselves in the glass booth."

The second element was Professor Leibovitz (once again) who called for the disobedience of Israeli soldiers, in the name of the memory of the Eichmann trial. (Of course, when Dan Almagor, the official poet, spoke of the 'glass booth', every Israeli knew that he was referring to the Eichmann trial.) Leibovitz, in the name of the Eichmann trial memory, calls for disobedience, saying: "Remember that Eichmann obeyed legal orders" In fact, the Eichmann trial in 1961 is the beginning of what I will allow myself to call the ideology of holocaust or Shoism. The Eichmann trial opened up the possibility for the very first appearance of witnesses who had survived and who spoke openly. The Eichmann trial took place in the biggest auditorium in Jerusalem. It was not in a court, a court was set-up on a stage and the trial was held in public.

It was in 1961. Video had been invented in 1959. It was decided to fully record the entire trial of Eichmann with four cameras. The idea of course was to do it for memory, to remember. But the event of the Eichmann trial, the capture of Eichmann by the Israeli Secret Service in Argentina, the Ben Gourion announcement that Eichmann, one of the biggest murders of Jewish people is in Israel and will be soon in court, was like a new birth for Israeli society. The avowed aim of Ben Gourion, Prime Minister of the State of Israel (and I won't get into lengthy quotations, but you can read about it in a book I have written with Rony Brauman on the subject), was to make Israel the sole representative of six million martyrs, and to give a lesson to the world and to the youth of Israel. Why was there a need for the Eichmann trial in Israel in 1961? In the 1950's, there was large-scale immigration of oriental Jews, I mean the Jews who didn't know and for the most part didn't experience at close hand, the genocide and persecution of Jews in Europe, with the exception of the Tunisian Jews. They were settled in transit camps or in new towns built in the desert. And there were big demonstrations at the end of the 1950's against Ben Gourion We could have seen in the demonstrations that took place for example in Haifa, in the North of Israel, North African Jews, mainly Moroccan, "King Mohamed take us back home". They suffered major discrimination from those who were, at that time, the Ashkenazy, or Western majority. But this was also the time when Israelis did change ethnically. The oriental Jews - the

ones who didn't know the persecution of Jews in Europe - then became the majority. Ben Gourion said, in one of his speech about the Eichmann trial and about the oriental Jews, "We have to show them what real suffering means". But it was also the time when holocaust survivors from the camps didn't dare to speak. We remember the story of Primo Levi, and maybe you are familiar with it, who was not in Israel and who didn't manage to find a publisher. They didn't speak until the Eichmann trial. We know hundreds of stories of people removing their tattooed Auschwitz numbers, in Israel. Their story is told in a book by an Israeli member of the school of New Historians, Tom Segev, which is called the "Seventh Million" on the relation between Israel and the Shoah. We had a name in Israel for those people who came from Europe; we called them "soaps". I wasn't born at the time, but in my school we called them "sabon", (soap) those kids who had big glasses, the good children who were white (who never saw the sun light). There was real discrimination, but Israeli society changed in 1961, when we heard the voices of the survivors for the first time. This was important in the Eichmann trial, in which Eichmann himself played a very secondary part. Most of the journalists who were there, most of the visitors and the broadcasts on Israeli radio were particularly interested in the first three months of the trial, during which time the survivors spoke. This is totally understandable in the context of the 1960's.

I already said that the Eichmann trial was fully recorded on video. In the year following the trial there was some footage, which travelled around the world. During the trial itself, there were broadcasts. The German TV (and I'm not sure about Austria), broadcast some sort of a regular journal, a kind of a regular resume of the trial. It was the same in United States and in France. But when Eichmann came to speak, journalists left, people left, and there was no further interest in the recorded footage. Nor, at the end of the trial, in the full length (i.e. 500 hours, as we can suppose today) of some unique archive material. Unique, because it was the only trial of a Nazi criminal which was filmed in its entirety. The Nuremberg collection represents 12 hours. The Hamburg trials were not filmed. Neither was the Rudolf Hess trial in Poland. The Tokyo trials were not recorded. The Eichmann trial is indeed the only trial that was filmed. But the images of the silent man in the glass booth pleading "not guilty" became an icon that replaced, in a way, all other words. This footage just disappeared, vanished for 35 years. We can say that memory replaced history. There was some archive material available, something like 60 hours, which was kind of a very poor quality rough summary, held in the Israeli Archive Institute. But this is the reason why when we see extracts of the Eichmann trial in many of what are called the holocaust representation films; they are

always the same extracts. And there is always a voice-over over the sound track; it is just an illustration.

During the making of film, which is entitled "Itgaber, He will overcome", which is a portrait of Y. Leibovitz. This film is about disobedience. I discovered this 60-hour selection of the Eichmann trial video material. It was just sitting in a room, in the Archive Institute in Jerusalem. I then came back to Jerusalem and talked to Dr Rony Brauman, who was at that time President of Medecins Sans Frontières (Doctors with no Border). And I told him "I've seen some archive video material of the Eichmann trial and when I was working with Prof. Leibovitz about disobedience, he frequently used the example of Eichmann..." And he said, "You must read "Eichmann in Jerusalem" by Hannah Arendt". So I answered, "What is "Eichmann in Jerusalem" and who is Hannah Arendt?" Because, until today, none of Hannah Arendt's books have been translated into Hebrew and "Eichmann in Jerusalem" was not yet published in Israel. Rony Brauman and myself decided to try to make what can be called a cinematographical adaptation of Hannah Arendt's "Eichmann in Jerusalem". This film is mainly centred on the figure of the perpetrator, we show really very few survivors in the film. We followed the trial. We do not follow the idea of the trial in Jerusalem, as the Attorney General Gideon Hausner presented it. We didn't build a geographical trial, it is not a history of Jewish suffering from Pharaoh to Nazism, as he put it. We just tried to build the imaginary trial of a specialist, a title which is of course taken from Hannah Arendt's title in French "un spécialiste de la question juive" (an expert of the Jewish question). You might understand that I prefer the analogical approach and then to move to the center from the figure of the victim to the representation of the perpetrator as a way of universalising the approach to political crime. But unfortunately, I don't have time to speak about the Rwanda film, which is also centred on the figure of the perpetrator through the radio Thousand Hills, the Rwandan Hutu power radio which called for genocide.

I am bound to conclude. I do not believe in self-representation of trauma as any collective, social or political sense. It is important for the traumatised individuals themselves. It is true that the monstrous war crimes committed by an ordinary man, such as Eichmann, should not imply that by all being potential criminals, we are all guilty. Confusing this potential guilt with a real one is to disqualify the possibility of justice. "If everybody is a criminal, nobody is a criminal", says Arendt. And this is exactly what Eichmann tried to argue in his trial, that everybody is criminal, and that everybody is responsible. This is why the work done by Arendt invites us to judge every event as a new one, and as a singular event,

to think about facing the consequences of our own deeds. "Morally speaking," said Arendt, "it is as bad to feel guilty when we did nothing precise as it is to feel innocent when we are guilty!"

Please just allow me to make mine the following words of Professor Alfred Grosser, quoted from his book "Crime and Memory": "And even if my action led to little else, my life will have a meaning from the sheer fact that it has been lived. Lived according to death. Behind me, the memory of the dead who might have lived if crime had not assassinated them. Mourning only has meaning in the confirmation of values and of life, otherwise why would I be so upset that they went too soon - other than to cry over what I have lost. My memory calls on me to take action to avert further suffering, if only by communicating a little confidence and joy to those who suffer today, to avoid them having no alternative but to resort to violent revolt, which so easily becomes criminal."